

X
98

EI

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMINE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

22642

1

ANUL X

8°X
22012

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

STUDII ȘI CERCETĂRI
LINGVISTICE

1

ANUL X

1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

8° X

22012

COMITETUL DE REDACȚIE

Academician AL. ROSETTI, *redactor responsabil*;
academician E. PETROVIGI; academician AL. GRAUR;
prof. J. BYCK; conf. B. CAZACU; MIOARA AVRAM;
G. MIHĂILĂ; A. NICOLESCU, *secretar*.

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

APARE DE PATRU ORI PE AN

Redacția revistei: BUCUREȘTI, Raionul I. V. Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R. P. R. Telefon 15.07.91

STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE

Tomul X, nr. 1

1959

SUMAR

	Pag.
EM. VASILIU, Economie și redondanță în planul morfematic	7
B. CAZACU, În jurul unei controverse lingvistice : limbă sau dialect ? (Problema clasificării idiomurilor romanice sud-dunărene)	17
ED. NICOLAU, C. SALA și AL. ROCERIC, Observații asupra entropiei limbii române	35
FL. DIMITRESCU, Note asupra sistemului deicticelor românești	55
SORIN STATI, Din problemele istoriei declinării românești	63
H. MIHĂESCU, Cîteva observații asupra limbii latine din provinciile dunărene ale imperiului roman	77
AL. ROSETTI, Despre valoarea slovei <i>h</i> în cele mai vechi texte românești	101
G. GIUGLEA și G. IVĂNESCU, Un cuvînt românesc de origine traco-dacă : <i>dr. minzăre, mîrzără, mr. mulzăre</i>	105
 <i>NOTE</i>	
V. RUSU, Notă despre compusele românești cu <i>în-</i> : <i>dr. înmărita</i>	113
M. ILIESCU, Notă asupra originii sensului consecutiv al conjuncției <i>că</i> în limba română	119
 <i>CRONICĂ</i>	
A. NICOLESCU, Activitatea lingvistică în ultimul trimestru al anului 1958	121
 <i>CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE</i>	
ROMANO SLAVICA (I, II, III), (<i>Gh. Bolocan și G. Mihăilă</i>)	127
S. ESCOFFIER, La rencontre de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du franco-provençal entre Loire et Allier ; Remarques sur le lexique d'une zone marginale (<i>M. Sala</i>)	138
SŁOWNIK STAROPOLSKI (Dicționarul limbii polone vechi), (<i>Fl. Dimitrescu</i>)	141
 <i>NOTE BIBLIOGRAFICE</i>	
VICTORIN RATEL, Le patois de Saint-Martin-la-Porte (<i>M. Sala</i>)	145
MARGUERITE GONON, Essai d'un glossaire forézien (<i>M. Sala</i>)	146
Lucrări și periodice sosite pînă la 10 decembrie 1958	147

ÉTUDES ET RECHERCHES LINGUISTIQUES

Tome X, n° 1

1959

SOMMAIRE

	Page
EM. VASILIU, Économie et redondance sur le plan morphématique	7
B. CAZACU, Autour d'une controverse linguistique : Langue ou dialecte? (Le problème de la classification des idiomes romans parlés au Sud du Danube)	17
ED. NICOLAU, C. SALA et AL. ROGERIC, Observations sur l'entropie de la langue roumaine	35
FL. DIMITRESCU, Notes sur le système des déictiques roumains	55
SORIN STATI, Quelques problèmes de l'histoire de la déclinaison roumaine .	63
H. MIHĂESCU, Quelques remarques sur le latin des provinces danubiennes de l'empire romain	77
AL. ROSETTI, De la valeur de ѣ cyrillique dans les plus anciens textes roumains	101
G. GIUGLEA et G. IVĂNESCU, Un élément roumain d'origine thraco-dace : daco-roum. <i>mînzăre</i> , <i>mîrzără</i> , macédo-roum. <i>muldzăre</i>	105
 NOTES	
V. RUSU, Note sur les mots roumains composés avec <i>in-</i> : dr. <i>inmărita</i>	113
M. ILIESCU, Note sur l'origine du sens consécutif de la conjonction <i>eă</i> de la langue roumaine	119
 CHRONIQUE	
A. NICOLESCU, L'activité des linguistes au cours du dernier trimestre 1958 .	121
 CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE	
ROMANOSLAVICA (I, II, III), (Gh. Bolocan et G. Mihăilă)	127
S. ESCOFFIER, La rencontre de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du franco-provençal entre Loire et Allier. Remarques sur le lexique d'une zone marginale (M. Sala)	138
SŁOWNIK STAROPOLSKI (Dictionnaire de la langue polonaise ancienne), (Fl. Dimitrescu)	141
 NOTES BIBLIOGRAPHIQUES	
VICTORIN RATEL, Le patois de Saint-Martin-la-Porte (M. Sala)	145
MARGUERITE GONON, Essai d'un glossaire forézien (M. Sala)	146
Ouvrages et publications périodiques reçus à la rédaction jusqu'au 10 décembre 1958	147

Desigur însă că aceste lipsuri nu caracterizează noua școală de slavistică, ce se dezvoltă în țara noastră în anii democrației populare. Lucrările apărute în ultimul timp, prezentarea unei delegații destul de numeroase, în frunte cu academicienii E. Petrovici și Al. Rosetti, la cel de-al IV-lea Congres internațional al slaviștilor sînt o cheazășie a succeselor ei viitoare.

Tochmai de aceea, lipsurile ivite în publicarea primelor trei volume *Romanostavica* trebuie înlăturate cu desăvîrșire, iar goana după cantitate să fie înlocuită cu o exigență mărită în ceea ce privește nivelul științific al materialelor publicate și al formei de prezentare.

Gh. Bolocan și G. Mihăiță

S. ESCOFFIER, *La rencontre de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du francoprovençal entre Loire et Allier. Limites phonétiques et morphologiques*

Paris, „Les Belles Lettres”, 1958, 270 p.

IDEM, *Remarques sur le lexique d'une zone marginale aux confins de la langue d'oïl, de la langue d'oc et du francoprovençal*

Paris, „Les Belles Lettres”, 1958, 214 p.

Lucrările pe care le prezentăm sînt consacrate limbii vorbite în regiunea de întîlnire a trei unități lingvistice bine definite: franceza, provensala și dialectele franco-provensale. Teritoriul cercetat este cuprins, așa cum arată și titlul uneia dintre cele două lucrări, între Loire și Allier. Pentru adunarea materialului, deosebit de bogat și de precis, autoarea a cercetat 60 de localități; între acestea sînt și cinci puncte anchetate pentru ALF. Faptele au fost culese prin metoda conversației dirijate, folosită în mod strălucit de A. Duraffour și P. Gardette. Pentru a putea trage concluzii privind evoluția diferitelor fenomene, Escoffier a apelat la tot felul de documente scrise; astfel, a cercetat pe de o parte texte din evul mediu și, pe de altă parte, glosare, studii gramaticale și texte dialectale din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea. Rezultatele impresionează prin precizie și bogăție.

Scopul principal al celor două lucrări a fost de a nota cît mai exact întînderea actuală a diferitelor fenomene fonetice, morfologice sau lexicale caracteristice francezei, provensalei și dialectelor franco-provensale. Autoarea realizează țelul propus opunînd între ele fiecare dintre aceste unități lingvistice.

Între cele două lucrări există deosebiri. În prima, cea consacrată faptelor de fonetică și morfologie, s-au urmărit mai ales diferite fenomene care apar în regiunea cercetată (vocalism, consonantism; articolul definit, pronumele posesiv, demonstrativ și personal, prezentul imperfectului și perfectului indicativ, verbele *être* și *avoir*), în timp ce în a doua lucrare accentul cade asupra felului cum sînt răspîndiți diferiții termeni, deci asupra aspectului geografic (cuvinte franco-provensale, franceze și provensale sau drumul pe care înaintează franceza, arii în regres, arii izolate, în partea a doua a lucrării). Metode diferite în prezentarea faptelor întîlnim în cuprinsul aceleiași cărți: în prima parte din *La rencontre...*, problemele de fonetică sînt prezentate pornindu-se de la situația sunetelor din latină, în timp ce faptele morfologice sînt grupate pe fenomene și prezentate descriptiv.

Datorită scopului propus — notarea cît mai exactă a răspîndirii diferitelor fenomene fonetice, morfologice sau lexicale — se tratează mai ales aspectul static al problemei întîlnirii dintre două sau mai multe teritorii lingvistice. Autoarea urmărește foarte de aproape extînderea

anumitor fenomene sau, fapt important, măsura în care există o concordanță între răspîndirea faptelor fonetice — ca fiind cele mai importante în delimitarea diferitelor unități lingvistice —, pe de o parte, și cele morfologice și lexicale, pe de altă. Nu a fost însă realizată prezentarea celui alt aspect, mai important, și anume modul în care se ajunge sau s-a ajuns la situația analizată. Este vorba de aspectul *dinamic* al problemei zonelor de întîlnire dintre graiuri și limbi, adică de lupta dintre două sau mai multe forme. Autoarea a schițat în concluziile părții privind faptele morfologice, câteva dintre aceste probleme pe care le atrăgătoare, pe altele de importante pentru cercetarea felului cum se dezvoltă limba. Astfel, se observă că în zonele de întîlnire a două sau a mai multor graiuri există o luptă, din care rezultă uneori compromisuri de felul formei *èryò*, pentru persoana I a imperfectului indicativ, rezultată prin contaminarea imperfectului tradițional *-èr < lat. eram* cu imperfectul dialectal în *-yò* (v. *La rencontre...*, p. 242). Fenomene identice se găsesc și în dacoromînă. Dintre faptele numeroase aducem forme asemănătoare pentru fonetică (palatalizarea *é/l'*¹ a lui *l* din dacoromînă apare la întîlnirea dintre regiunea în care palatalizarea a atins stadiul *é* și cea în care a rămas la stadiul *l'*, v. ALRM I, h. 18) ca și pentru lexic (la întîlnirea dintre aria lui *bârbiș* și *șărbîșă* apare *șărbîș*, v. ALR I, h. 34, p. c. 85).

Alteori, în zonele de întîlnire, așa cum a observat și Jaberg, un grai împrumută din sistemul morfologic al graiului învecinat o caracteristică pe care o dezvoltă, generalizînd-o și transformînd-o astfel într-o particularitate specifică propriului sistem, deosebită de cele ale sistemelor graiurilor învecinate; astfel graiul care a dezvoltat vechea caracteristică își afirmă independența. Este cazul desinenței franco-provensale *ẽ*, care s-a generalizat la persoana I singular a imperfectului în dialectele din Bourgogne și Roanne. Acest aspect al zonelor marginale discutat numai pentru fapte morfologice în lucrările lui S. Escoffier poate fi invocat și pentru situația lexicului din zonele marginale unde, așa cum a arătat Jaberg („*Vox Romanica*”, V, 1940, p. 77 urm.), termenii literari sînt adoptați mai repede decît în alte regiuni.

Cărțile pe care le recenzăm, deși sînt în primul rînd lucrări de material, cuprind în paginile lor multe probleme care trebuie să fie subliniate. Printre acestea cea mai importantă este, fără îndoială, aceea a influenței limbii literare asupra graiurilor și dialectelor.

Franceza se răspîndește peste tot; proporția și felul în care are loc acest fenomen diferă de la caz la caz. Astfel, această influență este mai puternică în marile centre (Roanne, Vichy, Cussel, Riom, Thiers), de unde se răspîndește apoi în localitățile învecinate; ea se manifestă cu deosebită tărie și în regiunile de contact dintre teritoriul de limbă franceză, pe de o parte, și de limbă provensală sau franco-provensală, pe de altă parte.

Din faptele prezentate de Escoffier, ca și din lucrările care tratează problema pătrunderii limbii franceze în diferitele regiuni din Franța (v., printre altele, K. Jaberg, *Sprachgeographie. Beitrag zur Verständnis des Atlas linguistique de la France*, Aarau, 1908; P. Gardette, *Deux itinéraires des invasions linguistiques dans le domaine provençal*, în *RLiR*, XIX, 1955, p. 183—196 și *Lyonnais et le Massif Central d'après les atlas linguistiques régionaux* în *RLiR*, XXI, 1957, p. 220—223), se observă că limba franceză își manifestă influența numai în cazul unui contact nemijlocit între regiunea de limbă franceză, care poate fi chiar și un oraș (v. cele spuse de G. Goungenheim, *Un problème de configuration des aires: les aires dépassantes*, în „*Orbis*”, VI, 1957, nr. 1, p. 181, 183 cu privire la acțiunea de francizare pe care o exercită orașul Bordeaux) și regiunea influențată de aceasta. Aceeași constatare poate fi făcută în parte și pentru Italia unde influența Toscanei este mai evidentă în regiunile învecinate cu aceasta (v. G. Rohlfs, *La struttura linguistica dell'Italia*, în *An den Quellen der romanischen Sprachen*, Halle, 1952, p. 94—100). Situația este diferită în cazul limbii romîne; *Atlasul lingvistic român* arată că influența limbii literare se poate manifesta cu aceeași tărie în orice regiune a țării. Iată câteva dintre formele

¹ Din motive de ordin tehnic am redat prin bară (/) notațiile suprapuse din ALR.

literare răspândite în diferite regiuni ale țării noastre: O l t e n i a — *portalloi* ALR II₂, 220/848¹, *tri/oi artificial* ALR II₂, 139/836, *griu liaguminos* „griu secăreț” ALR II₂, 41/836, *gheretă* „măce-lărie” ALR II₂, 534/836, *isploatare* ALR II₂, 611/812; M o l d o v a — *corpuri streine* „burulenți (în semănături)” ALR II₂, 40/414, *portbaleă* ALR II₂, 53/414, *documenturi* „unelte agricole” ALR II₂, 17/531, *isoluție* „soluție” ALR II₂, 227/414, 520, 531, 605, *pachel și pârchet* „parchet” ALR II₂, 611/514, 531, respectiv 551; T r a n s i l v a n i a — *ecsploatare* ALR II₂, 611/105, *salcie miricană* „salcie pletoasă” ALR II₂, 606/310, *pedală* „tălpig (la scaunul de cuțitoiat)” ALR II₂, 558/228, (vin) *fazifical* „falsifical” ALR II₂, 238/250. Explicația acestei stări de fapt trebuie căutată în structura lingvistică a fiecărei țări în parte. În Italia și în Franța diferențele dialectale sînt mai mari decît cele din romînă. Vorbitorul din Franța sau din Italia este un fel de bilingv și, de aceea, înlocuind ca în cazul bilingvismului, pentru a se putea manifesta influența uneia dintre cele două limbi sau a uneia dintre cele două dialecte este nevoie de un contact direct, nemijlocit. Diferențele dintre romîna literară și graiurile sînt mai mici și de aceea individul care vorbește în dialect poate împrumuta mai ușor din tezaurul lexical al limbii comune. Diferențele dintre felul cum limba literară influențează graiurile romînești și felul în care pătrunde limba literară în Franța sau în Italia se pot vedea și din faptul că în timp ce în cazul din urmă influența limbii literare se manifestă mai ales în vocabular (v. S. Escoffier, *La rencontre...*, p. 179), în romînă acțiunea acesteia se manifestă cu multă putere și atunci cînd e vorba de anumite fenomene fonetice.

Dintre celelalte probleme discutate mai reținem faptul că o zonă de tranziție are în general o serie de particularități datorită cărora ea aparține totuși uneia dintre cele două regiuni (*La rencontre...*, p. 177). Și mai interesantă este precizarea că aceste zone pot suferi la un moment dat transformări calitative atît de puternice, încît intră din sfera de influență a unei arii, în sfera de influență a celeilalte arii lingvistice; este cazul regiunii Limagne, care dintr-o regiune cu coloratură provensală a devenit o regiune cu numeroase caracteristici franceze. De fapt, într-un astfel de caz, credem că nu se mai poate vorbi de o zonă de tranziție propriu-zisă, deoarece apariția noilor particularități — care schimbă vechea caracteristică — este o dovadă că regiunea de tranziție a fost înglobată de aria în progres și că, deci, sîntem în prezența unui alt tip de arie de tranziție pe care am putea-o numi *arie de tranziție activă*. În această arie caracteristicile dominante au un sens progresiv, pe cînd în celălalt tip, *arie de tranziție pasivă*, caracteristicile dominante sînt statice, ele aparținînd unei arii în regres. În stabilirea caracterului pasiv sau activ al unei zone de tranziție un rol deosebit îl poate avea metoda analizei statistice. Cf. SCL, IX (1958), 2, p. 283.

Din volumul *La rencontre...* mai reținem discuția privind felul cum se limitează între ele cele trei domenii lingvistice cercetate: limita provensală — franco-provensală, franceză — provensală și franceză — franco-provensală. O discuție în acest sens se impune pentru că, în timp ce între provensală și franco-provensală separația este marcată printr-un fascicol de linii, separația între nord și sud — franceză de o parte, provensală și franco-provensală, pe de altă parte — ia forma unei zone. Se observă că, pentru explicarea situației prezentate, autoarea apelează la o serie de factori extralingvistici și anume: în cazul frontierei provensală — franco-provensală la un factor *geografic* (linia munților Madeleine), iar în cazul limitei dintre franceză și provensală sau dintre franceză și franco-provensală alături de factorul *geografic* (relieful neaccentat) intervine și unul *istoric* (istoria politică a regiunii). Ne întrebăm dacă pe lângă acești factori, a căror importanță nu poate fi negată, nu ar fi util să se facă apel și la un factor *lingvistic* (provensala și franco-provensala se delimitează mai precis și din cauză că influența francezei este mai puternică decît a fiecăreia dintre cele două limbi).

¹ Primul număr trimite la hartă iar al doilea reprezintă punctul cartografic.

Din *Remarques sur le lexique*... vom sublinia dublul caracter al graiurilor cercetate; acestea sînt graiuri în regres (fr. *usés*) față de limba franceză, care înaintează din ce în ce mai mult, și, în același timp, graiuri conservatoare, ca majoritatea dialectelor marginale. Datorită acestei împrejurări, alături de forme vechi ca *boulangeon* sau *valangeon* „odirjă la îmblăciu”, *charaul* „hangar”, există forme noi datorite influenței limbii franceze: *ballre* (*le blé*) — care amintește de rom. *a bale grîul*, cf. ALR II₂, h. 75 — înlocuiește tipul provensal *écourre* și *icoudre* după cum *brebis* „oaie” înlocuiește pe *ouille*, *aouille*. Într-o situație asemănătoare este regiunea Munților Apuseni din dialectul dacoromîn. Și aici pe lîngă o seamă de particularități arhaice (păstrarea lui *-l*, articolul hotărît al substantivelor masculine, v. ALR II₂, h. 587, 294, 538, 375, p.c. 95; forme rotacizante: *alure* ALR II₂, 215/95, *lęptiri* ALR II₂, 433/95, *lume* „pămînt” ALR II₂, 38/95) apar o seamă de fapte noi, împrumutate din limba literară (*cal murg* ALR II₂, h. 275, *catr* ALR II₂, h. 295). Regiunea Munților Apuseni seamănă foarte mult cu regiunea cercetată de S. Escoffier datorită și faptului că aici se întîlnesc mai multe graiuri; pînă în regiunea Munților Apuseni sînt răspîndite unele fenomene bănățenești (*foale* „pîntece” ALR I, h. 42, *june* ALR I, h. 180, pronunțarea *ě* a lui *-e* în *jele* ALR II h. 276) sau unele fenomene crișene (palatalizarea *pt'* în *piele* ALR I, h. 3; *brîncă* „mînă” ALR I, h. 49, *copos* „chel” ALR I, h. 12). Tot pînă în Munții Apuseni se întînd izofonele unor fenomene răspîndite numai în Ardealul propriu-zis (palatalizarea *l'* în *minte* ALR I, h. 13 sau palatalizarea *h'* a lui *j* în *fiere* ALR I, h. 47). Edificatoare în această privință este situația africacei *ǰ* (din *stînge*) care în Munții Apuseni cunoaște trei variante: *ǰ* (p.c. 94), *ž* (p.c. 96) și *j* (p.c. 93), v. ALRM I, h. 8; cf. ALR¹ I, h. 8. Faptele prezentate arată că se impune o cercetare a regiunii Munților Apuseni din acest punct de vedere (pînă acum în această regiune au fost căutate doar fenomenele arhaice). O astfel de cercetare ar putea confirma o serie din tezele expuse, atît de clar și de precis, de către Escoffier în cele două lucrări analizate.

M. Sala

SŁOWNIK STAROPOLSKI, (Dicționarul limbii polone vechi)

vol. I (A — Ć), vol. II (fasc. 7—11), Varșovia, 1953—1955, 1956—1958.

Dicționarul limbii polone vechi, din care au apărut pînă în prezent un volum (A — Ć) și mai multe fascicule (caiete), ultima, a unsprezecea, sfîrșindu-se cu cuvîntul *gdysz*, — este rezultatul muncii mai multor generații. Ideea unui dicționar consacrat în special limbii polone vechi datează de multă vreme; ea a fost lansată încă din 1873, la ședința inaugurală a secției de filologie a Academiei de științe și litere din Cracovia, după care s-a început lucrul. Lipsind însă o conducere omogenă și nefiind încă precizate metodele de lucru, activitatea s-a desfășurat neordonat, în primii ani. De-abia din 1895, cînd B a u d o u i n d e C o u r t e n a y, pe atunci profesor la Universitatea din Cracovia, stabilește normele de lucru, se poate vorbi de o redactare științifică a lucrării. B. de Courtenay este considerat părintele științific al acestui dicționar. Conducerea dicționarului a fost încredințată în 1902 prof. Łoś, care nu a adus modificări esențiale sistemului inaugurat de înaintașul său. După încetarea din viață a lui Łoś (1928), prof. Nitsch a fost conducătorul și sufletul acestei lucrări. Între timp s-a strîns material și au început să se publice ediții științifice ale celor mai importante texte vechi. Lipsa fondurilor și a cadrelor de specialiști a făcut însă ca activitatea la dicționar să se desfășoare foarte lent, iar în timpul ultimului război să se întrerupă pentru un an de zile. Din 1948 s-a constituit un comitet de direcție alcătuit din lingviști remarcabili ca prof. K. Nitsch, prof. Klemensiewicz, prof. Safarewicz și prof. Urbanczyk, care, sub egida Academiei de științe lucrează intens la alcătuirea dicționarului, ajutați de un colectiv bine pregătit. Pe baza unui regulament redactat de comun acord, comitetul a hotărît ca, înainte de a fi dat la tipar, fiecare articol să fie acceptat de toți membrii săi.

ERATĂ

<u>Pagina</u>	<u>rîndul</u>	<u>în loc de :</u>	<u>se va citi :</u>
13	23 de jos	bisilabice	trisilabice
13	4 „ „	φ	ο
40	14—12 „	Se suprimă fraza care începe cu : „În tabelul II...”	
63	6 de jos	BOMI	BGMI
63	6 „ „	„Ulmetum”	V. Pârvan, „Ulmetum”
64	12 de sus	ēs	ēs
64	12 „ „	ē	ē
72	12 de jos	-u	-и
84	21 de sus	ham	nam
84	22 „ „	actō	oelo
89	10 „ „	Λουτζόλο	Λουτζόλο
91	18 de jos	mordum	modum
94	12 de sus	laetabuntur	laetabuntur

c. 487. — Studii și cercetări lingvistice, nr. 1/1959.

ANUL X

1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE